

Ante Pavelić, *Doživljaji. Kako sam osnovao Nezavisnu Državu Hrvatsku* (Zagreb: Despot infinitus, 2015), 200 str.

Sama po sebi, tematika Ustaškoga pokreta i djelovanje njegova vođe Ante Pavelića u startu je kontroverzna, pogotovo iz perspektive današnje hrvatske stvarnosti. Riječ je o temi oko koje se u javnosti često “lome koplja” među mnogim društveno eksponiranim osobama, koje nikako ne mogu postići konsenzus o ovoj temi “rovovski” ustrajući u obrani vlastite vizije istine. Tu se ne radi samo o povjesničarima, nego o političarima, sociolozima i mnogim drugim djelatnicima koji se bave društveno-humanističkim znanostima. Knjiga *Doživljaji. Kako sam osnovao Nezavisnu Državu Hrvatsku* zapravo je pogled u prošlost jednoga od glavnih protagonista proučavanog povijesnog razdoblja, odnosno njegovo viđenje prošlosti u kojoj je sudjelovao, možemo reći čak i koju je sam donekle oblikovao. Iz istoga razloga to je neizostavan, prvorazredni povijesni izvor kada je riječ o proučavanju Ustaškoga pokreta, lika i djela Ante Pavelića te Drugoga svjetskog rata na području Hrvatske.

Na početku knjige nalazi se predgovor (str. 6 – 8) Zvonimira Despota. Osim što ukratko razlaže sadržaj knjige, govori i o tome kako je knjiga nastala i u kojim okolnostima. Ante Pavelić napisao je tri knjige memoara, a ova posljednja, koja je tema prikaza, objavljena je tek nedavno. Za razliku od prve dvije knjige *Doživljaja*, koje se većinom bave prilikama u Kraljevini Jugoslaviji i Austro-Ugarskoj, treća se bavi razdobljem u kojem je Pavelić ostavio najveći trag, što govori i njezin podnaslov (*Kako sam osnovao Nezavisnu Državu Hrvatsku*). To je njegovo viđenje događaja u Drugom svjetskom ratu, uz neke neprocjenjive povijesne izvore kao što je prepričavanje sastanaka s Hitlerom. U predgovoru je s punim pravom istaknuto da se u knjizi ne radi o neporecivoj i objektivnoj istini, nego o subjektivnom viđenju (vlastite) prošlosti jedne osobe. To se, uostalom, može reći za gotovo svu memoarsku građu općenito, budući da je logično da će gotovo sve povijesne osobe naknadno sebe pokušati pokazati u boljem i pozitivnom svjetlu te nastojati opravdati neke od vlastitih pogrešaka.

Knjiga se sastoji od čak devetnaest poglavlja. Prvih osam tiču se djelovanja Ustaškoga pokreta u domovini i inozemstvu te prilika u Kraljevini Jugoslaviji. Nakon toga Pavelić se bavi vlastitim državištvom na čelu Nezavisne Države Hrvatske (NDH). U zadnja tri poglavlja donosi izvještaj sa svojih sastanaka s Hitlerom.

U dijelu knjige u kojem se bavi međuratnim razdobljem Pavelić se dotaknuo mnogih lokalnih, regionalnih i globalnih tema koje su u to doba bile goruće. Za početak, dao je svoj osvrt o dolasku nacista na vlast u Njemačkoj i svoje mišljenje o nacizmu, fašizmu i komunizmu te razloge zašto zapadne demokracije smatra neučinkovitima i nedostatnima za izazove tadašnjega modernog čovječanstva. Od predratnih tema najviše je pozornosti posvetio ubojstvu jugoslavenskoga kralja Aleksandra Karađorđevića u Marseilleu 1924. godine. Možda i najzanimljivija činjenica tih opisa jest ta što Pavelić ni u jednom trenutku ne priznaje eksplicitno krivnju za umiješanost u taj regicid. Naravno, osim razmatranja krivnje, pokušao se osvrnuti na marsejski atentat iz više pozicija, pa ga sagledava s lokalne, regionalne i globalne razine. Detaljno objašnjava i promjenu u ponašanju talijanskih vlasti prema Ustaškom pokretu zbog tog čina kao i kasnije zbližavanje Italije s Jugoslavijom, što je proizišlo kao plod politike Milana Stojadinovića. U skladu s tim, prepričava svoje doživljaje u talijanskom zatvo-

ru i praćenje suđenja organizatorima atentata, koje se odvijalo u Aix-en-Provenceu u Francuskoj. U posljednjem poglavlju koje se bavi međuratnom tematikom, "Fiktivna autonomija Hrvatskoj" (str. 94 – 97), osvrnuo se na autonomiju koju je Hrvatska došla u obliku državne jedinice "Banovine Hrvatske", koju je smatrao iluzijom.

Dio memoara u kojima Pavelić govori o vremenu kada je bio državnik počinje poglavljem "Nikad više Beograd" (str. 98 – 99). Iz naslova je jasno da autor glorificira činjenicu da se Jugoslavija tada raspala, odnosno da je uspostavljena NDH. Na početku toga dijela knjige prikazano je administrativno, pravno i političko funkcioniranje novouspostavljene države, s tim da je dan osvrt i na Ustaški pokret kao politički subjekt. Novouspostavljeni državni poredak tamošnji poglavnik pokušava uspoređivati s bivšim jugoslavenskim, naglašavajući njegove manjkavosti i nepravednosti. Ante Pavelić dao je svoje mišljenje i o članovima tadašnje državne vlade, koje je osobno birao, te je objasnio kriterije po kojima ih je izabrao. Nakon ustrojavanja države autor počinje analizirati pojavu i djelovanje destabilizirajućih faktora u državi kojoj je bio na čelu. To se prije svega odnosi na komuniste, koji su tada gerilski ratovali protiv NDH, te borbu na Istočnoj fronti protiv Sovjetskoga Saveza. Možda u svemu tome čitatelja može najviše zaintrigirati činjenica da nisu spomenuti ustaški zločini, po nekim povjesničarima glavna karakteristika ustaškoga režima. Pavelić se u memoarima nije odlučio očitovati o vlastitoj odgovornosti za zločine koji su mu se stajali na teret još u vrijeme dok ih je pisao.

U posljednja tri poglavlja nalaze se izvještaji o sastancima Hitlera i Pavelića. Iako su se zapravo zbilja četiri takva sastanka, u knjizi su prepričana samo tri: prvi, drugi i četvrti. Zapis o trećem sastanku vjerojatno ne postoji ili jednostavno rukopis nije došao do izdavača knjige. Ne treba uopće objašnjavati o koliko se vrijednom povijesnom vrelu ovdje radi. Pavelićevi prikazi tih razgovora uistinu su čitatelju jako zanimljivi. Iz njih vidimo Hitlerovo mišljenje o "hrvatskom pitanju" kao i o stanju hrvatskih trupa na Istočnom bojištu. Razgovori s Hitlerom nisu bili samo o vanjskoj nego i o unutrašnjoj politici, stoga ne čudi što je Pavelić pred Hitlerom kritizirao njemačku vojsku koja je tada boravila na tlu Hrvatske, a među njima najviše generala Von Horstenaua. Čak je zanimljiv i prikaz nedaća s kojima su se hrvatski vojnici morali susresti boraveći na Istočnoj fronti, jer je Pavelić sve to opisao kada ih je posjetio prilikom jednoga od sastanaka s Hitlerom. Dakako, sve što Pavelić tvrdi da je rekao Hitleru i Hitler njemu treba uzeti s rezervom, iako, nažalost, gotovo sigurno ne raspoložemo nikakvim drugim izvorima iz prve ruke o tim sastancima.

Ova knjiga ne daje pravu i konačnu istinu o Anti Paveliću i događajima čiji je bio suvremenik. Naprotiv, ona nudi samo njegovo viđenje te karakterizaciju vlastitoga lika i djela u naknadnim okolnostima. Ipak, treći dio *Doživljaja* Ante Pavelića svakako bi trebao biti dio svakog proučavanja međuratnoga razdoblja i Drugoga svjetskog rata na području Hrvatske jer je prvorazredni izvor.

MARKO ARDIZZONE